

DR. Z. IVINSKIS

JOGAILA

JO SANTYKIAI SU
KĘSTUČIU IR VYTAUTU

DR. KAZYS PEKOS
ARCHYVAS

KAUNAS ————— 1935

DR. Z. IVINSKIS

JOGAILA

JO SANTYKIAI SU
K STU IU IR VYTAUTU

KAUNAS -----

1935

Atspauda iš rinkinio „Jogaila“

Spaud „Šviesos“ spaustuv , Kaune, Jakšto g. 2

JOGAILOS SANTYKIAI SU K. STUOJU IR VYTAUTU
IKI 1392 MET

- I. Lietuvos b kl po Algirdo mirties. Trak ir Vilniaus dvaro priešingumai.
- II. Politin Lietuvos kriz ir Jogailos santykiai su Ordinu.
- III. Jogailos konfliktas su K stui u.
- IV. K stui o su mimas ir jo mirties kalt s klausimas.
- V. Jogailos ir Vytauto kovos iki 1384 m.
- VI. Jogaila — lenk karalius ir jo santykiai su Vytautu.
- VII. Antrasis Vytauto išb gimas pas Ordin . Jogailos ir Vytauto konflikto pabaiga.

I

1377 metais Vilniuje ant laužo su didel mis iškilm mis buvo sudegintas didysis Lietuvos kunigaikštis Algirdas¹⁾. „Su juo nuženg grab vienas didžiausi vidurini amži politik “^{2 *}). Per ištisis 32 metus Lietuvos Kunigaikštyst buvo darniai dviej kunigaikš i valdoma. Tai nepaprastas istorijoje atsitikimas, kad du broliai, tur dami beveik lygi valdži , ilg laik išgyvent sutarime, nesivaržydami d l valdžios. Tai negal jo neimponuoti j amžininkams. Apie Algirdo ir K stui o bi iuliavim si nuo pat jaunyst s liudija svetimos kronikos, kalba

¹⁾ Scr. rer. Pruss. II p. 13 (Hermann de Wartberge).

²⁾ Schieman, Th.: Russland, Polen und Livland, Bd. I (Berlin), psl.

244: „In ihm starb einer der grössten Staatsmänner des Mittelalters“. Plg. Liet. Encykl. prof. Jonyno straipsn „Algirdas“.

apie j ir Vytautas savo rašte prieš Skirgail³⁾. Ir štai dabar vienas iš t valstyb s rams i , kuris buvo laikomas vis os Lietuvos didžiuoju kunigaikš iu, pabaig savo dienas. Koks likimas lauk valstyb toliau?

„Didysis kunig. Algirdas tur jo dvylik s n , o kunig. K stutis šešis. Iš savo s n kunig. Algirdas labiausiai myl jo kunigaikšt Jogail , o kunigaikštis K stutis — kunigaikšt Vytaut . Ir juodu, dar gyvi b dami, susitar , kad po j mirties šiuodu bus didžiojo kunigaikš io p diniais. O Jogaila ir Vytautas gyveno tokioje pat bi iulyst je, kaip j t vai“. Taip kalba metraštis, kil s Vytauto kov metu su Jogaila⁴⁾- Iš ia mes ir turime t tradicij , kad toji diarchijos — dualizmo sistema buvo norima toliau palaikyti. K stu io ir Algirdo vietas tur jo stoti Jogaila ir Vytautas.

Tikrai sakant, nelengva suprasti, kod l Algirdas skyr Jogail sosto p diniu. Anoji tradicija mums sako, kad šis buv s labiausiai t vo mylimas. Matyti, Jogaila buvo antrosios Algirdo žmonos, Julijonos, vyriausias, o gal ir gabiausias s nus. O Julijona labai aiškiai nem go savo pos ni , ir kaip manydama steng si pirm sias vietas sukišti tikruosius s nus, o juos nustumti paskutines. Pavyzdžiui, su Ordinu daromose sutartyse fig ruoja motina, Jogaila, Skirgaila ir visi kiti broliai („alle yren andirn gebruder“⁵⁾), bet niekur neminimi Marijos Vitebskiet s, pirmosios Algirdo žmonos, vaikai.

Kai Algirdo viet už m jo p dinis Jogaila, Algirdo bendravaldis K stutis dar tebegyveno. Dabar Kunigaikštyst s dva-

³⁾ Scr. rer. Pruss. II 712 („Dis ist Witoldes sache wedir Jagaln und Skargaln“). Visai kitaip galvoja L. Kolankowski's, Dzieje w. ks. Litewskiego z Jagiellonów, tom I, 1930, psl. 8: „Jau reik t baigti kalb ti apie Vytauto kryžiuo iams sugalvot idilij , kuri viešpatavo per kelius amžius moksle“. Ži r. ten jo argumentus. Kolankowskio mintys vargu kada nors gal s prigyti. Visi jo žinomi dokumentai yra daug v lesnio kilimo, ir tod l juos reikia traktuoti labai atsargiai. Plg. Henryk Paszkiewicz, Jagiellonowie a Moskwa, I t., Warszawa 1933, psl. 377. I. Jonynas: Jogaila. Pirmieji Jogailos politiniai žingsniai. 1934 m. N 10 „Židinio“, psl. 258.

⁴⁾ Polnoje Sobranije Russk. Lietopisej, t. XVII (1907) psl. 72, 154, 207 („Litovskomu rodu po inok“) etc. Plg. Smolka, St. Kiejstut i Jagiełło. Pam i tnik Akademii Umiej tno ci w Krakowie, t. VII (1889), psl. 83 sq.

⁵⁾ Cod. epist. saec. XV, tom. 2, psl. 1 (Mon. med. aevi hist, res gestas Pol. illustr. t. XII).

rui labiausiai r p jo, kokie nusistatys santykiai tarp d d s ir s n no.

Po brolio mirties K stutis tuoju, pats netap s didžiuoju kunigaikš iu, užleidžia Jogailai Vilni ir pripaž sta jo valdži . Tame savo memorandume „Dis ist Witoldes sache wedir Jagain und Skargaln“ (maždaug, iš 1390 met) Vytautas aiškiai pabr žia: K stutis laisvu noru pripažin s savo pirm j rang Jogailai, nor damas pagerbti atmint brolio, kur jis labai myl j s⁶). Ir 1379 metais Jogailos titulas jau yra: „Vyriausias Lietuvos kunigaikštis“ — „obirster Herzoge der Littouwin“, tuo tarpu K stutis tesivadina Trak kunigaikš iu⁷).

K stutis ir po 1377 met gyvena taip pat kaip pirma; jis kariauja su Ordinu, kuris tada smarkiai puola Lietuv . 1377 metais kryžuo iai siveržia Žemai ius, jie bando imti prie Gardino Bielicos tvirtov ; metais v liau jie naikina kitas K stu io žemes. Tais paiais metais K stutis jiems atsilygina, sudegindamas Ekersbergo tvirtov ir 1379 m. puldamas Klaip d . Tuo pat laiku Ordinas puola Palenk , apgula Mielnik ir Liet. Brast , sunaikina sritis tarp Brastos ir Gardino. Tais pat metais Ordinas naikina Žemai ius ir pas Kaun susitinka su K stu iu⁸).

Jogaila nuo vis t kar laikosi nuošaliai. Ir tuo tarpu, kai K stutis su savo kardu švaist si Lietuvos pasienyje ir sunaikino Klaip d ⁹), Jogaila siunt savo broli Skirgail Pr sus. Tikrasis kelion s tikslas mums n ra aiškiai žinomas¹⁰). Iš Pr s Skirgaila vyksta pas ek ir Romos karali , o iš ten Vengrij ¹¹). Jogailai, tur b t, r p jo susiartinti su Vakarais ¹²), rasti ten sau nauj atramos punkt . Tais iau Skirgailos

⁶) Scr. rer. Pruss. II p. 712.

⁷) Cod. dipl. Pruss. III p. 180 sqq. N 134.

⁸) Scr. rer. Pruss. II p. 116, 583, 594, 601 sq.; t. III, p. 106 sq., 110 sq. Plg. mano str. P. Šležo redag. monografijoje (Vytautas Didysis), „Vytauto jaunyst ir jo veikimas iki 1392 m.“, psl. 7.

⁹) Scr. rer. Pruss. III, psl. 110 sq. (Annales Thorunenses).

¹⁰) Plg. 1. Jonynas: Jogaila. Pirmieji Jogailos politiniai žingsniai. 1934 m. N 10 „Židinio“, psl. 260, 269.

¹¹) Scr. rer. Pruss. t. II p. 592, III t., p. III (Ann. Thor.).

¹²) Jos. Pfitzner: Didysis Lietuvos kunig. Vytautas kaip politikas (vert.), Kaunas 1930, psl. 62: „Ši kelion tur jo, matyt, aišk tiksl — apkrikštijus Lietuv susiartinti su vakarais. Tai, rodo, kad jaunoji karta pagaliau nutar padaryti t žingsn , kur kadaise Mindaugas m gino...“.

iškilmingas pri mimas Pr suose (tuoj po Klaip dos sudeginimo), rodosi, sakyti, kad ir ši kelion jau tur jo toki tiksl, kurie nebesiderino su valstyb s vienybe ir ard dešimtmeiais nusistov jusi tvark¹³). Minint atskirus faktus, privedusius prie žinomos katastrofos, reikia atsakyti klausim, kurios buvo platesnio pob džio priežastys, privertusios sen j sistem gri ti.

Algirdui mirus, šalia viena antros atsistojo dvi kartos — senoji ir jaunoji: 28 met vyras Jogaila ir 80 met senukas K stutis. Koks amžiaus skirtumas! Jaunieji, paprastai, nem gsta pripažinti sen j autoriteto ir klausyti j patarim, o senieji, gal per daug vertindami savo nuopelnus, ir sunkiai gyt patyrim, reikalauja tinkamos pagarbos ir pripažinimo. Toliau, Jogaila tur jo labai daug broli. Lengva suprasti, kad jie nor jo vadovauti ir savo gimini išvaduoti iš juos savo gyvenimo patyrimu ir garbinga praeitimi slegian io K stu io autoriteto. Tad Jogailai bus tur j takos ir jaunosios generacijos jo gimini kurstymai. Daug stipresn tur jo b ti didž. kunigaikš io motinos Julijonos taka. Juk dokumentuose dažnai sakoma, kad tas ar tas aktas daromas „jai žinant“, „jai sutinkant“. Sakysime, 1381 met Jogailos sutartyje su Pr s Ordinu Julijonos vardas yra pad tas pirmoje vietoje. Ji pati vadinama „didži ja“¹⁴).

Be Kunigaikštyst s viduje susidariusios pad ties, priešingum tarp Trak ir Vilniaus dvaro, j santykiams daug reikšm s gal jo tur ti vokie i ordinas. Kryžiuo iams kunigaikštyst s valdov pasikeitimas buvo proga su naujais valstyb s valdytojais ieškoti kitokio kontakto ir bandyti laim ti tai, kas iki tol nepasiekta ginklu atvirame lauke. Nuo magistro Knipprods laik kryžiuo iai m si naujos taktikos, b tent, remti sukil lius, palaikyti pab g lius, kiršinti valdaniuosius, vienu žodžiu, skaldyti Lietuv. Prie Vilniaus dvare susidariusios nuotaikos Ordinui buvo nesunku pad ti tarpti nesantaikos gr dui. Užteko tik tvirtinti, kad K stutis nori paglemžti savo rankosna vis

¹³) Plg. Smolka: Kiejstut i Jagiełło o. c. psl. 92; Prochaska: Król Wład. o. c. I, psl. 34.

¹⁴) Livl. Urkundenbuch. II I, p. 395. Plg. Smolka: Kiejstut i Jagiełło o. c. psl. 88.

valdži . Ir Magistras tai aiškiai tvirtina viename savo laiške Julijonai¹⁵). Prasidėjo trynimasis, ir, pav., kai kryžuočiai naikino Palenkę, Jogaila nedavė Kęstutui pagalbos.

Tur būt, būt ne visai tikslu, jei tokią Jogailos santykį su Kęstutiu priešast laikytume vien tik ambicijų ir asmeniškų interesus. Reikėtų paieškoti dar bendresnio pobūdžio motyvų, kurie pasenus didirį jauną nuskyrė nuo vienas antro.

II

Iki tol Algirdo ir Kęstutio programa buvo aiški. Nuo pat valstybės sikrimo užsieni politikoje buvo viena tiesi linija — kovoti ir ginti Lietuvos savarankiškumą. Tas kovos tikslas aiškumas buvo jiems tvirtas pamatas vykdant savo programą, ir todėl per 32 metus Algirdas su Kęstutiu veikė nesvyruodami. Iki tol lietuviai atkakliai kovojo su vokiečių Ordinų, ir Kęstutis, matyti, buvo šalininkas tokios kovos iki pat galo. Bet Jogaila, tur būt, pradėjo suprasti, kad toji kova ir užsispyrimas neduos gerų vaisių, nes Algirdo viešpatavimo pabaigą laimėjimas pradėjo svirti Ordino pusė. Toji tempta kova labai vargino kraštą. Be to, Kęstutio laikais vokiečių kariuomenė plėšė nebe tik pakraščius, bet ir tolimiausias Lietuvos apylinkes, pačius Lietuvos centrus — Trakus ir Vilniaus sritis¹⁶). Tiesa, lietuviai dar turėjo jį priešintis. Jie sumaniai ir energingai vedė partizaniškov, jie galėjo dar užpuldinėti Prusiją¹⁷), jį plėšti, bet kariuomenės organizacija, valstybinė santvarka ir karo technika Ordinas pasirodė esą žymiai aukščiau. Iš tolimesnių vyki matysime, kad stojęs prie Lietuvos vairo, Jogaila pasijuto ypatingoje būklėje. Jam rodėsi, kad reikia keisti frontas. Bet kaip mūsų šyje kariuomenės pergrupavimas, taip politikoje programos keitimas yra nelengvas daiktas, o senosios tvarkos šalininkai esti pirmi naujenybi priešininkai.

¹⁵) Cod. dipl. Pruss., t. IV, psl. IV. Plg. ibid. III t., psl. XXIV.

¹⁶) Plg. Prochaska, A.: Król Władysław Jagiełło, I (1908), p. 30 sq.

¹⁷) Jonynas, Ign.: Jogaila, did. Lietuvos kun-tis ir Lenkijos karalius, 1934 m. „Židinys“ N 8—9, psl. 144. Prof. Jonynas mano, kad lietuviai dar energingai organizavo kontrapuolimus.

Šalia šitokios užsienio politikos b kl s aktuali ir artimai su ja susijusi buvo Lietuvos vidaus kriz . Ta tempta kova su Ordin u buvo kovojama iš dalies d l tik jimo . Lietuvi tauta buvo jau perdaug pav lavusi priimti krikš ion i tik jim . Ištisi keturi amžiai skyr nekrikštyt j Lietuv nuo 10-me am žiuje krikštyt kaimyn , rus ir lenk . Prieš nauj j tik jim sunku bebuvo atsispirti . Juk ir didžiojo pagonyst s šulo, K s tu io, dukt buvo krikš ion , o s nus Butautas ir s naitis Vaidutis pab go pas Ordin ir ten apsikrikštijo¹⁸⁾. Matyti, kad pati K s tu io šeima pergyvena šiuo atžvilgiu kriz . Tik jimas verž si pro visus plyšius . K stutis ir Algirdas tebetik jo senuosius dievus, ir abu mir pagonimis, bet naujoji karta jau kitaip galvojo . Naujosios kartos vyrams, Jogailai ir Vytauti, matant aplink sav s visur tik krikš ioniškas tautas, ne kart tur jo kilti abejojimas, ar beišilaikys pagonyst , ar ne pats laikas priimti t Evangelij , kuri jau pri m visos aplinkin s tautos¹⁹⁾. Štai ir v l skirtumas tarp K s tu io ir Jogailos .

Apie Jogail šiuo atžvilgiu žinome tik tiek, kad jam tapus didžiuoju kunigaikš iu buvo tuoj ži r tas dvaro archyvas, var tyta popieži , Vokietijos ciesori ir krikš ioni kunigaikš i atsišaukimai, kuriais lietuvi tauta buvo raginama priimti krikš ioni tik jim . Jogailai reik jo išsivaduoti iš tos susidariusios b kl s, iš nuolatinio pavojaus, d l pagoniškos tikybos²⁰⁾. Taigi Skirgaila, keliaudamas Vakarais, tur jo misij nuvykti pas Romos imperatori ir pagaliau pas pat popieži ²¹⁾.

Buvo dar ir tre ios r šies kriz . Po Algirdo mirties Lietuvoje nebebuvo autoritetingo žmogaus, galin io išlaikyti valstyb je vienyb tarp gausing broli kunigaikš i . Jogaila, kaip jau sakyta, buvo, tur b t, vyriausias Algirdo s nus iš antrosios jo žmonos, Julijonos, bet už j vyresni buvo dar penki Algirdo s n s iš jo pirm j vedyb . Jie, žinoma, tur jo jaustis skriau-

¹⁸⁾ Ži r apie B taut Liet. Enc. str. Plg. P. Šležas: „Ko b go K s tu io s nus iš Lietuvos?“ 1932 m. Židiny s, N 12, psl. 449 sqq. Plg. Scr. rer. Pruss. III p. 115 (Vaidoto pab gim as).

¹⁹⁾ Lewicki, An.: Powstanie Swidrigielly, Kraków 1902 psl. 5 sqq. Plg. Jonynas, L: Jogaila. 1934 m. „Židiny s“ N 8—9, psl. 143.

²⁰⁾ Pfitzner, D. L. kun. Vytautas o. c. psl. 63.

²¹⁾ Smolka: Kiejstut i Jagiello o. c. psi. 92. Prochaska, A.: Król Wład. o. c. I psl. 34 sq. Plg. Pfitzner, o. c. psl. 62.

džiami, matydami, kad pirmasis s nūs stengiamasi iškelti juos aplenkiant. Vis broli seniausias ir vyriausias buvo Andrius. Jis dar t vo laikais už m politikoje žymi viet , kad ir nebe-gyveno Lietuvoje (jis buvo Polocko kunigaikštis). Tod l An-drius m pirmas ardyti santykius ir nepripažinti Jogailos. Jis dabar pak l maišt Rytuose ir pasidar didžiausiu Jogailos priešu. Jis iš jo Pleskav , susijung su Maskva ir Livonijos ordinu. Matyti, Ordinas prie sukilimo yra prid j s savo rank . Andriaus sukilimas Jogailai buvo skaudžiausias daiktas²²⁾.

Prieš t koalicij Jogaila ieškojo s jungos su totoriais, su chanu Mamajumi, kuriuo ypa nor jo pasinaudoti kovoj su rusais²³⁾. Bet iš tos karo s jungos (1379—80) Jogaila nieko nelaim jo. „So vseju litovskoju siloju“²⁴⁾ vyko jis s jungininkui pad ti, bet pav lavo, ir Maskvos kunigaikštis Dimitras Doniš-kis sumuš totorius Kulikovo laukuose. Tad Jogaila iš tos kriz s tur jo ieškoti kitos išeities. Reik jo m ginti susitaikinti su Vokie i Ordinu, reik jo išsižad ti sen j diev — keisti tik jimas; reik jo, pagaliau, sutvarkyti savo santykius su kai-mynais ir nutildyti kitus nepatenkintus Algirdo gimines. K jis tur jo daryti? Nuo ko prad ti?

Šitokioje sunkioje b kl je didysis Lietuvos kunigaikštis ieško taikos su Ordinu, su kuriuo kova ligi tol Lietuv dau-giausia sl g . Ir kai 1379 m. K stutis su kryžuoiais pradeda der tis, Jogaila atsiun ia tuos pasitarimus ir savo pasiuntinius, tuo b du jis gauna prog sikišti, parodyti savo viršenyb ir padaryti taik .

Ordino politikos vadovams jau buvo kyr jusi vieno tik kardo kova su Lietuva. Tod l jie nepraleidžia momento nepasi-naudoj ir kitokiomis priemonis. Ordino politikos tikslas — užimti Lietuv — lengviausia galima buvo pasiekti naudo-jantis Lietuvos valdov nesantaika ir žinomu d sniu „divide et impera“. Tod l mes matome, kad Jogaila palaikomas prieš K stut , v liau Vytautas prieš Jogail , paskui Švitrigaila prieš Vytaut , neskaitant aukš iau persimetusi broli Survil , B -

²²⁾ Ži r. prof. Jonyno str. „Andrius“, Liet. Enc. t. I psl. 575—585.

²³⁾ Plg. Smolka: Kiejstut i Jagiello o. c. psl. 99 sqq.

²⁴⁾ Plg. ibd. psl. 110 sq.

tauto, Vaidu io ir k., kurie Ordino buvo priimami ir remiami. Kryžiuo iai ir dabar gudriai naudojami palankiomis s lygomis. Jie sutinka taikintis, bet ta pa ia taika stengiasi pas ti nesantaik tarp konservatyvaus senov s šalininko K stu io ir jo s n no Jogailos.

1379 m. rugs jo m n. 29 d. Jogaila ir K stutis drauge daro su Ordinu dešim iai met sutart . Tai yra pirmoji Jogailos su tartis su kryžiuo iais, davusi pradži visai sutar i eilei. Bet ji yra paskutinis aktas, pasirašytas Jogailos ir K stu io drauge²⁵). Sutarties tekstas keistokas²⁶). Taika pripaž stama toms rus žem ms, kurios prieina prie Nemuno ir yra greta vokie i Or dino sri i ; sumin tos yra šios sritys: Volkoviskas, Surazas, Drohi inas, Mielnikas, Brasta, Bielskas, Kamiencas ir Gardino apskritis. Pr suose ta taika apima šias žemes: Osterod , Ortelsburg , Allenštein , Gunlauken ir Zeburg . J gyventojams duodama teis naudotis gretim j didži j „Tyro“ giri plotais: medžioti, žuvauti, ganyti, kurti sodžius. Tos sutarties vietovar džiai mums rodo, kad Ordinas sutinka daryti taik su krikš io nimis rusais, bet ne su pagonimis lietuviais²⁷).

Žemai i kraštas buvo išimtas kaipo artimiausioji vokie i ekspansijos teritorija. Tuo Ordinas, prisidengdamas krikš io nyste²⁸), matyti, tik josi pas ti nesantaik tarp Lietuvos valstyb s taut , sukiršinti D. Kunigaikštyst s rusus su lietuviais. Tai pasunkino ir kov su kryžiuo iais. Paskelbus toms sritims taik , kovoje su kryžiuo iais buvo sunkiau naudotis rus pagalba; pagaliau, nor dami atsivesti kariautoj iš kit rus sri i , lietuviai su jais tur jo eiti Pr sus aplinkui, per Žemai ius, Šitoks kelio tolumas, be abejo, sunkino naudotis rus pagalba. Nors ta taika ap m daugiausia Jogailos žemes (iš K stu io sri i te jo pietin s, krikš io niškiosios provincijos), ta iau ir K stutis, kaip „herzoge zu Tracken“, prid jo prie tos sunkios sutarties

25) Cod. dipl. Pruss. III N 134; Cod. ep. Vit. N 1.

26) Plg. I. Jonynas: Jogaila. Pirmieji Jogailos politiniai žingsniai. 1934 m. N 10 „Židinio“, psl. 261.

27) Plg. Smolka: Kiejstut i Jagiello o. c. psl. 89 sq.

28) Plg. R. Krumbholtz: Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melno - See. Königsberg i. Pr. 1899, psl. 83.

savo antspaude. O visas tolimesnis kovos sunkumas užgul ant jo valdom žemi²⁹⁾.

Mums neaišku, kodėl Kstutis džiūsi toki sunki sutartis. Ji mums nieko nepadedą Jogailos ir Kstutisio santykiams suprasti ir liks visada kažkokia msl. Gal ir Kstutis pagaliau pamatė, kad senoji jo politika, ta kova be atodairos, sutinką kas kart vis didesni sunkum? Gal ir tam senam riteriui pagaliau m rodėtis, kad reikia ieškoti kompromis politikos?

III

1379 metais Jogaila veikia dar išvien su dede. Bet netrukus jis jau vienas daro su Ordinu dvi naujas konvencijas. Pirmoji j yra lyg kokia papildomoji sutartis su Livonijos ordinu (1380 m. vasario m. n. 27 d.)³⁰⁾. Tai paliaubos poraimėsi (iki t pa imet Sekmini) Jogailos žemės apsaugoti. Tarp j suminta ir Polocko kunigaikštystė. Bet iš tos apsaugos išimamas Kstutis ir Žemaiiai³¹⁾. Joje pritaikomi dsniai, nustatyti jau bendra 1379 met sutartimi. Tolimesnis etapas yra kita Jogailos sutartis su Ordinu, pasirašyta jau neribotam laikui 1380 m. gegužs m. n. 31 d. Šiaurdiškiuose, arba Dovydiškiuose, Suvalkijoje, turbt, arti Gardino³²⁾.

Tad didžiojo Lietuvos kunigaikšio santykiai su Ordinu gauna visai nauj krypt. Pirmą kryžiuoio santykius su pagonimi normavo amžinas karas, su juo krikštytas riteris netur jokios kalbos. Ištus dešimtmėjus jie kardo smgiais tesikalbjo. Dabar tie santykiai keiasi. Ordino priešakyje atsistoja

²⁹⁾ Plg. Prochaska: Król Wład. o. c. I psl. 31 sqq.

³⁰⁾ Tos sutarties tekstas buvo paskelbtas A. Prochaskos Kwart, histor. t. XXIII (1909) psl. 565.

³¹⁾ „Ab istis vero pace et treugis rex Keystuten sui ac terrae suae, ac illis de Samoythen omnino esse debeant exclusi, ita quod nullas pacem et treugas inter praedictos regem Keystutem et illos de Samoythen volumus obtinere“, Livl. Urkundenb., hgg. v. Bunge, t. III, psl. 362 — N 1152.

³²⁾ Prof. Jonynas mano, kad tai bus Dovydiškė, „Liet. Aid.“ 1932 m. N 231; Jonynas: Jogaila, 1934 m. N 10, „Židinys“, psl. 264. Plg. Scr. rer. Pruss. II psl. 576, 604.

vienas iš gabiausių ir sumaniausių Ordino Magistr — Vinrichas von Knipprod. Jis pradeda naują taktiką. Ko negalima pasiekti žygiams, naikinimui, reikia siekti diplomatija, derybomis, sutartimis. Taip per aštuonius mėnesius padarytos trys sutartys. Ordinui buvo svarbu ir toliau palaikyti pasidariusį palyšys tarp Trakų ir Vilniaus.

Treioji sutartis buvo padaryta visiškai slapta; stengtis, kad apie ją Kęstutis nieko nežinotų. Ji buvo tiesiog prieš ją nukreipta, aiškiai numatant, kaip turėtų elgtis abipusis, kai Ordinui teks kariauti su Kęstutiu³³). Tokiu būdu Kęstutis paliekamas prieš Ordiną vienas.

Užmaskuoti visai šitai akcijai Dovydiškiuose buvo suruošta medžioklė. Kad nebūt tarimo, tū tariamai nekaltą pramogą buvo pakviestas ir Vytautas. Jis buvo, vadinas, liudininkas toli dno Lietuvos ateiviai akto, kuris baigsis Kęstutio mirtimi, paties Vytauto iš gimimo pas kryžiumis ir visa eile kitų vykių, palikusių gilius savo pėdsakus Lietuvos istorijoje.

Žinoma, Vytautas galėjo nesuprasti tikrąją Jogailos intenciją su Ordino sveikais, jis galėjo per daug pasitikėti Jogaila ir visos tos politikos nepastebėti. Tačiau vargu taip bus buvę. Medžioklės sveikais buvo ne pasienio komitai, bet atstovai iš pat Ordino gilumos (Elbingo, Dirschauo)³⁴). Tai negalėjo būti paprastas daiktas. Todėl rodosi, kad Vytautas galėjo Jogailai ir pritari, ir tai nebūt per daug nuostabu. Žuvus po Algirdo mirties vienybei, užgulus visoms tomis krizėmis, jaunos kunigaikštis galvos, Jogaila ir Vytautas, galėjo visai kitaip galvoti, ne kaip senį buvo galvojama. Konservatyvus senis Kęstutis galėjo jį ir nesuprasti³⁵). Juk istorijoje tokie faktai ne naujiena,

³³) Livl. Urkundenbuch, hgg. v. Bunge, t. III, N 1153.

³⁴) Scr. rer. Pruss. II p. 604. Plg. Smolka: Kiejstut i Jagiełło o. c. psl. 106.

³⁵) J. Pfitzner: Did. Liet. kunigaikštis Vytautas o. c. psl. 64: „Tur būt, Vytautas pritarė tam ir tylėjo todėl, kad jam buvo, iš tikrųjų, tikrai pažadta kunigaikštystė ir tai dabartiniame padėjime, nes šiaip buvo pavojaus, kad jis, Kęstutis, nebūt damas, galėjo visai netekti valdžios. Pagaliau Vytautas turėjo rintis labiausiai savo ateitimui. Ir kiek kartų, pasako istorija, kad baimė dėl to politikos netekti palikimo, sūnus paskatino smarkiai kivirytis su tėvu?“ Plg. Jonynas, Kęstutis, 1932 m. „Liet. Aidas“, N 222.

jais yra pagrįsta visa eil praeties konflikt³⁶⁾- Vadinasi, Vytautas ir Jogaila gal jo vienodai žiri pasikeitusi bkl, gal jo turiti ir vienod program .

Šiaip jau Dovydiški sutartis priklauso prie sunkiai išaiškinam Lietuvos istorijos klausim . Daug lengviau yra mums kalbėti apie jos sąlygas. Ta sutartimi tarp Jogailos ir Ordino nustatoma amžina taika. „Jei Ordinas užpult Kstutis žemes ir Jogaila atvykt su kariuomene, neb t sulaužyta taika, jei nestot m š...“ Jei netyiomis, per nežinojim , Ordino kariuomen patekt Jogailos žem ir paimt žmoni nelaisv , tai šie turi būti gr žinami, taip pat ir Jogaila turi gr žinti kryžiuo i belaisvius. Kad to gr žinimo kiti nepasteb t , jis taip atliekamas, lyg belaisviai būtų išperkami. Tokiu būdu ši sutartis buvo tiesiog nukreipta prieš Kstutis , ir jaunieji kunigaikščiai senukstai iš apgaulin jo.

Rezultatai mums yra žinomi. Gal Kstutis ir pats pastebjo, kad Jogaila pasikeit . Bet šaltiniai kalba, kad Kstutis spėj s Osterod s komt ras Kuno von Liebenšteinas, Kstutis dukters (ji buvo ištek jusi už Moz rijos kunigaikščio) krikšto t vas. Komt ras praneš s, kad Vaidyla dažnai vykst s Pr sus ir kad ten sutarta atimti iš Kstutis žemes. 1383 m. Liebenšteinas gavo paaukštini — jis buvo paskirtas didžiuoju komt ru. Vadinasi, išeit , kad komt ro sp jimas buvo ne gero paž stamo pranešimas, bet Ordino ty ia sugalvotas norint padidinti nepasitik jim tarp Trak ir Vilniaus dvaro³⁷⁾. Gana to, kad vyko žinomasis 1381 met perversmas. Vilniuje Kstutis visai nelaukta. Skubiai pa m s pil ir perži r j s archyv , rado sutarties dokument („iškl s nešiojo“). Dabar iš Jogailos buvo atimtas Vilnius, jam paliktos tik jo t vo žem s — Vitebskas ir Kr v s kunigaikštyst . Kstutis pats pa m aukščiausi valdži Lietuvoje ir pirm kart tapo didžiuoju kunigaikščiu, priimdamas titul „supremus dux Lithuaniae“.

Kod l Kstutis nuvert Jogail ir at m Vilni ? Iš duot žini , rodosi, tegali būti vienas atsakymas. Tai iau esama gana

³⁶⁾ Plg. Wilhelmo II-jo konflikt su Bismarku 1890 m. („Bismarck-sturz“).

³⁷⁾ Jonynas, I.: Kstutis, 1932 m. „Liet. Aid.“ N 233.

skirting aiškinim . M s tradicin paži ra yra tokia: K stutis buvo priverstas pašalinti Jogail tod l, kad šis, žaisdamas Lietuvos likimu, dar labai pavojingas K stui ir pa iai Lietuvai sutartis. Tuo b du K stuo žygius mes ži rime kaip Lietuvos nepriklausomyb s saugojim . Reikšdami antipatij Jogailai, tuo pa iu mes visiškai atsistojame K stuo pus je.

Lenk istorikas Kolankowskis bando š klausim kitaip aiškinti. Iki šiol teb ra neaišku, kod l K stutis, pa ioje savo valdymo pradžioje pa m s Vilni ir nuvert s Jaunut (1345 m.), pats nepasiskelb didžiuoju kunigaikš iu, o užleido sost Algirdui. Kolankowskio nuomone, šitame laikotarpyje tarp kunigaikš i buv konflikt , ir, pagaliau, K stutis buv s užgniauztas³⁸). Tod l po Algirdo mirties K stutis vis dar nor j s atsigriebti ir ieškoj s progos, kaip pašalinti Jogail . Kolankowskio paži ra vargu kada nors gal s prigyti, nes jo tam reikalui minimi dokumentai yra atsirad visu šimtme iu v liau³⁹). Jei tai tezei apginti atsirast daugiau ir stipresni argument , tai Jogailos ir K stuo santyki klausimas b t visai kitaip nušviestas. Tuo tarpu m s tradicin paži ra duoda patenkinam fakt išaiškinim .

Atrod , kad Jogaila yra visai likviduotas. Jis buvo pašalintas iš didži j kunigaikš i . Jo vietoje atsistojo K stutis. Už mus didžiojo kunigaikš io viet , atsirado jam nauj r pesi . Rytuose K stuo valdžia buvo netvirta. Ten sukilo Dimitras, Kaributas, Novgorodo-Sieversko kunigaikštis, Jogailos šalininkas. K stutis buvo sumuštas. Tuo tarpu Vilniuje, kur K stutis buvo palik s saugoti Vytautui, vyko dideli permain : Jogailos šalinink partija ten buvo didel . Tuo tarpu, kai Vytautas, užuot Vilni saugoj s, s d jo Trakuose⁴⁰), rygie io pirklio Hanulo⁴¹) vadovaujami miestie iai išžud K stuo sargybas. 1382 m. birželio m n. 12 d. Jogaila iš Vitebsko atvyko Vilni ,

³⁸) L. Kolankowski: Dzieje wielkiego ksi stwa Litewskiego za Jagielonów, t. I, Warszawa 1930, p. 8, 20 sq.

³⁹) Plg. H. Paszkiewicz: Jagiellonowie a Moskwa, t. I, Warszawa 1933, psl. 377. Jonynas: Jogaila. 1934 m. „Židinys“ N 10, psl. 258.

⁴⁰) Scr. rer. Pruss. III psl. 122.

⁴¹) Ži r. Wl. Semkowicz: Hanul, namiestnik wile ski (1382—87) i jego ród. Ateneum Wile skie, t. VII (1930), psl. 1 sqq.

ir Hanulo teik jam miesto raktus⁴²). Vytautas nebegal jo atitaisyti savo apsileidimo⁴³). Apskritai, Vytauto vaidmuo šitose Kstuio ir Jogailos kovose gana neaiškus⁴⁴).

Netek s Rytuose savo kariuomen s, Kstutis iš Gardino miškais atvyko konservatizmo ir senojo tikjimo tvirtov — Žemai ius. Pasirodo, kad ir Žemai iai iš pradžios palaik Jogailos pus , tik su s lyga, kad šis pasiliks senajame tik jime. Bet, matyti, gav neigiam atsakym , jie dav , kaip Vygandas rašo, Kstu iui 9000 vyr ⁴⁵).

Tik ginklas begal jo surasti išeit iš tos bkl s. Prie Trak susitiko abiej pusi j gos. Nemin sime ia visiems žinom fakt ⁴⁶). Ar Kstu iui buvo vilties laim ti m š , sunku pasakyti, tik aišku, kad ordino kariuomenei atjus Jogailai pad ti, Kstuio pozicijos atrod labai silpnos. Nesiryžtant n vienai pusei prad ti m šio, Jogaila atsiun ia Kstuio stovykl pas siuntinius tartis. Vytautas su t vu nuvyksta Jogailos stovykl , ir juos suima.

IV

Ties tolimesniais Jogailos ir Kstuio-Vytauto santykiais mums ia reikia kiek plaiau sustoti. Juk norint kalb ti apie Jogail ir j vertinti, reikia žinoti, ar yra pakankamo pagrindo kaltinti j Kstut nužudžius, nors d l to Lietuvos istorijoje jis pasidar s toks nepopuliarus. ia turime problem , piln neaiškum ir priešingum . Pirmiausia esama vairi nuomoni d l to, ar Jogaila sulauž duot j žod ; antra, neaišku, ar Kstutis nenusižud pats; pagaliau, abejojama ir d l Jogailos kalt s bei atsakomyb s. Remdamiesi an laik šaltiniais, m ginsime atsakyti visus tris klausimus, stengsim s išspr sti, kuri iš t nuomoni turi daugiausia pagrindo.

⁴²) Scr. rer. Pruss. II psl. 611; III psl. 121.

⁴³) Plg. Pfitzner: D. L. kun. Vytautas, o. c. psl. 67.

⁴⁴) Plg. Jonynas, Kstutis, 1932 m. „Liet. Aidas“, N 234.

⁴⁵) A. Ku inskas: Kstutis, „Athenaeum“ t. III (1932 m.), psl. 52—54 aiškina, kad ši Vygando žinia esanti netiksli. Jis rodin ja, kad Žemai iai su Jogaila joki deryb neved ir Kstu iui tuoj dav kariuomen s.

⁴⁶) Ži r. 1932 m. „Liet. Aido“ N 241, kur prof. Jonynas su smulkmenomis aprašo 1379—82 m. revoliucijos ir katastrofos vykius.

D l paties K stu io su mimo aplinkybi yra dvi versijos. Kai kurios Ordino kronikos, pav., Tomo analai⁴⁷⁾ ir kronikininkas Posilg , sako, kad K stutis, matydamas vokie i b rius⁴⁸⁾ ir nebetur damas vilties laim ti, tiesiog pasidav s Jogailai tikdamasis susitaikinti. Tokios pat nuomon s yra ir senosios Magistro kronikos (ältere Hochmeisterschronik) autorius. Pab g s Ordino galyb s, K stutis man s, kad Jogaila jo, kaip savo artimo giminie io, pasigail s, ir tod l su savo s numi Vytautu pasidav s jo malonei⁴⁹⁾. Šitoks aiškinimas interpretuojamas lenk istoriografijoje (Prochaska, iš dalies Smolka)⁵⁰⁾. Jogailos ir Livonijos magistro kariuomen buvo daug didesn už K stu io pulkus. Ir šis, nebesitik damas kautynes laim ti arba sveikas pasitraukti, nebemat s kitokios išeities kaip pasiduoti savo broliavaikiui.

Bet reikia pasteb ti, kad Vygandas Marburgietis neaiškiai aprašo K stu io su mimo aplinkybes. Vienoje vietoje jis sako, kad K stutis nuvyk s Jogailos stovykl , o kai nor j s gr žti, Jogaila j klastingai (in dolo) sulaik s⁵¹⁾. Kitoje vietoje sakoma, kad K stutis ir Vytautas pasidav nelaisv su savo kariuomene. Abu juodu buv kaipo belaisviai nuvesti Vilni ⁵²⁾. O Torno analininkas, kaip sakyta, jau sta iai tvirtina, kad K stutis ir Vytautas, matydami nebeištr ksi , pasidav Jogailai⁵³⁾.

Kituose šaltiniuose nurodomos kitokios K stu io su mimo aplinkyb s. Daug aiškesnis už Ordino metraš ius šiuo atžvilgiu yra žinomasis Vytauto skundas prieš Jogail ir Skirgail , teiktas kryžiuo iams apie 1390 metus. J yra raš s pats Vytautas arba jo šalininkas. Skunde smulkiai išd stomas K stu io ir Vytauto

⁴⁷⁾ Scr. rer. Pruss. III p. 122 (Ann. Thor.): Jagel tarnen rex et ill de Livonia, quia in suum venerant adiutorium, processit ad pugnandum contra eum. Kinstut videns, quia evadere non poterat, sed cum Wytot filio regi Jagel subjugavit, qui eos captivos suscipiens“.

⁴⁸⁾ Ibd. p. 122: „Do Kinstotte sach der Dudeschen banner, do gaf he sik in siner vedderen der koninge, gnaden mit sime sone“.

⁴⁹⁾ Scr. rer. Pruss. III p. 603.

⁵⁰⁾ Apie K stu io su mim ži r. Ku inskas: K stu io mirtis, 1932 m. „Athenaeum“ N 1, psl. 54.

⁵¹⁾ Scr. rer. Pruss. II p. 614.

⁵²⁾ Ibd. p. 614. Plg. Ku inskas: K stu io mirtis, o. c. psl. 55.

⁵³⁾ Scr. rer. Pruss. III 122.

su mimas⁵⁴). Atvyk Jogailos pasiuntiniai su pasi lymu taikintis. Paskui juos pasirod s Skirgail , kurs savo ir Jogailos vardu laidav s laisv sugr žim ir padav s rank kaip pasitik - jimo ženkl . K stutis su Vytautu tik j ir nuvyk tartis Jogailos stovykl . Jogaila klastingai juos sulaik s, pareikšdamas, kad ia ne vieta tartis ir kad tam nebes laiko. Laužydamas duot j pažad jim , nusived s juos Vilni . K stutis buv s surakintas geležiniais paniais ir Skirgailos nugabentas Kr v , o Vytautas Vilniuje uždarytas kal jime.

Panašiai, kad ir ne taip smulkiai, t su mim aprašo istorininkas Jonas Dluogošas⁵⁵) ir Lietuvos metraštis⁵⁶). Abu pabr žia duotojo žodžio neišlaikym . K stu iui buvusi žad ta laisv , o paskui tas pažadas buv s negarbingai sulaužytas. Tiesa, ia sumin ti šaltiniai yra žymiai v liau atsirad ; Dluogošas raš antroje 15-tojo amžiaus pus je, o Metraštis atsirado apie 16-tojo amžiaus vidur . Be abejo, Dluogošas lengvai gal jo naudotis lietuvi tradicija. Jis pažino dar pat Jogail ir jo laik žmones. Lietuvos metraštis gal jo tur ti šioki toki žini . Jis gal jo užrašyti lietuvi visuomen je užsilikusi nuomon , nes apie tok svarb vyk negal jo nelikti tradicijos. Tik Vytauto skundui ir kitiems min tiems dviems šaltiniams galima prikišti didelis tendencingumas. Vytauto memorandume yra daug netikslum ir perd - jim ; rašytas jis tada, kada Vytautas antr kart tur jo ieškoti kryžiuo i pagalbos kovoj d l t višk s. Dluogošas taip pat yra surink s daug dalyk , kurie neturi nieko bendra su istorine tikrove⁵⁷). Vadinasi, galutinai dar nerodyta, kad Posilg s metraštis ir Torno analai negal t tur ti tiesos. Visai aiškaus ir argumentuoto kaltinimo Jogailai dar neturime ir nežinome, ar iš tikro jis naudojosi klasta.

K stutis buvo nugabentas Kr v s kal jim , ir po penki dien (15.VIII) ten baig savo gyvenim . Jo k nas buvo Vilniuje stabmeldži papro iu iškilmingai sudegintas⁵⁸). Šio Gedi-

⁵⁴) Scr. rer. Pruss. II, p. 712 sq.

⁵⁵) Opera Omnia, t. XII 410 p. sq.

⁵⁶) Poln. Sobr. Russk. Liet. t. XVII, psl. 76, 89, 160, 212 etc.

⁵⁷) Plg. Bobrzy ski-Smolka: Jan Długosz. Jego ycie i stanowisko w pi miennictwie. Kraków 1893. Semkowicz, Aleks.: Krytyczny rozbiór Dziejów Polskich Jana Długosza (do roku 1384). Kraków 1892.

⁵⁸) Scr. rer. Pruss. II p. 620.

minai io gyvenimo pabaiga buvo labai traginga. Jis žuvo ne kautyn se su kryžiuoiais, bet s n no, kurio t vui per vis savo gyvenim ištikimai pad jo, kal jime. Kas buvo tos mirties kaltininkas?

Traginga K stu io mirtis n ra visai aiški. Min tieji šaltiniai, j aprašydami, taip pat skiriasi. Vygandas kalba apie j dviejose vietose. Vien kart jis, lyg pats abejodamas tuo teigimu, sako, kad K stutis buv s pasmaugtas kal jime, Vytautas sulaikytas, K stu io žmona prigirdyta⁵⁹). Kitoje vietoje jis v l sako, kad Skirgaila po 4 dien sugr ž s Kr v ir rad s K stut nebegyv . Kaip jis žuv s, niekas niekados nesuži- noj s⁶⁰). Ir tikrai, K stutis žuvo tokiose aplinkyb se, kad tikr žini vargu ar gal jo b ti. Juk ir dabar panašias mirtis patikrinti ne visada lengva. Tod l ir tada reik jo tenkintis tik sp liojimais ir gandais. jo, matyti, ir tokie gandai, kad K s- tutis pasismaug s. Toki nuomon paduoda Torno analai⁶¹), viena Lenkijos kronika (Gniezno archidiakonas)⁶²), senasis magistro metraštis⁶³) ir Posilg s kronika⁶⁴). Torno analininko Posilg s tvirtinimai abejotini. Jiedu pakartoja tik kit pasakojimus („ut dicebatur“, „als man sagete“) lyg ir stengdamiesi susilaikyti patys pasakyti savo nuomon . Šit pr s metraš i nuomon apie K stu io nusižudym interpretuoja lenk istorininkas Prochaska⁶⁵). Paprastai kal jimas tada b dav s sunkus. Lietuvoje buvusi vartojama bokšto bausm : nusikalt l sodindav gili duob po bokštu, koki 8 metr (4 sieksni) gilumo. Tokiose vietose b davo tamsu, šalta, dr gna; net ir sveikas bei tvirtas žmogus ilgai negal dav s išverti. O K stutis buvo jau senas. Prie senatv s prisid j s dar nusiminimas d l nepavykusios ko-

⁵⁹) Scr. rer. Pruss. II p. 614.

⁶⁰) Ibid. p. 620.

⁶¹) „Kinstut videns, quia evadere non poterat, se cum Vytot filio regi Jagel subiugavit, qui eos captivos suscipiens. Kinstut postea circa festum assumptionis Marie, ut dicebatur, se ipsum interemit“. Scr. rer. Pruss. III p. 122.

⁶²) Scr. rer. Pruss. II p. 718.

⁶³) Scr. rer. Pruss. III 603.

⁶⁴) Scr. rer. Pruss. III p. 123: „totte sich Kinstod selbir in deme gefen* gnisse, als man sagete“.

⁶⁵) Prochaska: Upadek Kiejstuta, Kwart. hist. XXIII (1909).

vos, susikrimtimas. Tod l, galimas daiktas, sako Prochaska, kad jis terado vien išeit — nusižudyti.

Visai kitaip t dalyk aiškina Lietuvos šaltiniai, pagal kuriuos m s istoriografijoje prigijo nuomon , kad K stutis buv s nužudytas Jogailos sakymu. Vytautas du kartu kalba apie t vyk . Tame 1390—91 m. memorandumė jis rašo, kad Jogaila pražud s jo t v ir motin , o j pat laik s kal jime. Tiesa, tvirtinimas apie t v mirt neaiškus. „Dav priesaik , jiedu (t. y. Jogaila ir Skirgaila) pa m m s t v ir j nužud “⁶⁶). T pat sako Vytautas ir savo oficialiame dokumente, duotame Ordinui 1394.I.30.⁶⁷). Vytauto pasakojim yra užraš s ordino magistras 1384.VI.14 su juo sudarytoje sutartyje. Magistas (Zollner von Rotenstein) sutarties pradžioje pareiškia, kad, atvyk s Pr sus, Vytautas skund sis, jog Jogaila ir Skirgaila at m jam t višk , nužud jo t v ir motin ⁶⁸). Kitu atveju Ordinas, polemizuodamas su žemai iais Konstancos bažnytiniame susirinkime, sako, kad Jogaila kal jime pasmaug s K stut , pri-gird s Birut , o Vytautas, žmonos padedamas, pab g s⁶⁹). Dar dr siau kalba Dluogošas. Jis ne tik kaltina Jogail , bet nurodo ir žmones, Jogailos tarnus, kurie, jo sakyti (panašiai kaip ir 1384 m. oficial s šaltiniai nurodo), pasmaug K stut ⁷⁰).

T pa i žini pakartoja ir Lietuvos Metraštis. Tik nužudytojų vardus jis yra truput kitaip užraš s. K stut pasmaug Jogailos kambariniai tarnai: „Prora, što vodu jiemu daval, Moster brat, Lisica, Žibintiaj .. .“⁷¹). Vienas Lietuvos Metrašio rankraštis (Olševskio teksto) Moster vadina Moszczejov brat. Kai kas mano, kad „Moster brat“ tai Magistro brolis. Bet taip manyti n ra jokio pagrindo. Pažym tina, kad paduodamame K stu io nužudytojų tarpe n ra n vieno lietuviško vardo, o visi gudiški.

Paskui Dluogoš ir Lietuvos Metraš t nuomon kartoja

⁶⁶) „ ... uff der truwe nomen sy unszu fatir und v o r t e r b t e n i n . . . “
Scr. rer. Pruss. II 713.

⁶⁷) Cod. ep. XV. t. I, N 1, Cod. ep, Vit, N 133.

⁶⁸) Cod. dipl. Pruss. IV 22.

⁶⁹) Cod. ep. Vit. p. 1027.

⁷⁰) Joh. Długosz: Opera Omnia, t. XII, p. 411.

⁷¹) Polnoje Sobr. Russk. Lietop. t. XVII, psl. 76, 89, 160, 197, 212,

visi v lybesnieji Lietuvos istorininkai (Strijkauskas, Narbutas ir k.) ir tokiu būdu mūsų istoriografijoje signalavo pažiūrą, kad Kstutis pasmaug Jogailos tarnai, jo paties sakyti.

Iš to, kas iki šiol pasakyta, mums aiškiai atsakymas antrajam klausimui. Rodos, kad teisingesnė nuomonė, jog Kstutis ne pats pasismaugė, bet buvo kitas nužudytas. Tai nuomonei yra daugiausia argumentas. Žinoma, absoliučiai netvirtinimo negalima rodyti. Kas galėtų tokius dalykus patikrinti? Tik daug mažiau tikėtina, kad tas senukas, per savo gyvenimą matęs tiek sunki ir karivalandį, tiek iškentįs ir užsigirdinęs, būtų dabar narsis kilpant kaklo.

Tariant, kad Kstutis ne pats nusižudė, tenka atsakyti trečiajam klausimui: kas gi galėjo būti jo mirties kaltininkas? Šis atsakymas yra daug sunkesnis. Juk Kstutis galėjo nugalaboti jo tarnai-saugotojai ir be Jogailos žinios. Tiesa, mes niekur nerandame nei mažiausio užsiminimo, kad kas nors iš Kstutis mirties kaltininkas būtų buvęs nubaustas. Skirgailos lankymasis Kstutis kalėjime po jo mirties ir pačios iškilmingos laidotuvių apeigos, rodo, sakyti, kad Jogailai buvo svarbu savo valdinius tikinti Kstutis mirus natūralia mirtimi arba pat nusižudžius iš nusiminimo. Oficialiai skleidžiama versija sakė, kad Kstutis pats pasidarė gal. Ji rado atgarsį Torno metraštyje ir Posilgų kronikoje. Tie du šaltiniai apie Kstutis mirtį kalba šviesiais žodžiais („kaip buvo sakoma ...“). Jie yra tolimesni liudytojai. Daug geriau galėjo žinoti Vytautas. Tik jojo tvirtinimu dar negalima visiškai tikėti, nes jis buvo suinteresuotas. Kovodamas tuomet su Jogaila, jis turėjo šį savo skundą kuo daugiausia kaltinti. Dluogošo ir Lietuvos Metraščių nuomonė galėjo būti paremta Lietuvos visuomenės tradicija; nors ir vienas ir antras šaltinis yra aiškiai tendencingi, jie buvo parašyti žmonėms, kurie buvo Jogailos ir jo dinastijos priešininkai.

Tiesa, Jogailos garbą dar smarkiai galėtų aptemdyti vlesnė akcija prieš visą Kstutis gimimą, apie kurią kalbama kai kuriuose šaltiniuose. Vygandas sako, kad, Kstutis žuvus Krivų pilyje, jo žmona, tada gyvenusi Lietuvoje, buvo prigrindyta (tik nepasako kur?)⁷²). Vytautas savo skunde prieš Jogailą ir

⁷²) Scr. rer. Pruss. t. II psl. 614.

Skirgail taip pat mini, kad ji buvusi nužudyta ⁷³). Jei buvo reikalo žudyti K stutis, tai labiau panašus ties, kad ir jis pats galėjo būti nužudytas. Birutis mirtis lengviau buvo galima patikrinti negu K stutis, žuvusio kalbėjimo. Tačiau ir šis esama nesutarimas. Anksčiau minėtas Vytauto teigimas 1416 m. Konstancos susirinkime paneigiamas. Ji, Birutis, ilgai gyvenusi ir garbingai baigusi savo dienas ⁷⁴). Kad apie Birutis nužudymą būtų visai tikrai žinoma, tai, be abejojimo, labiau galima būtų tikėti, kad ir K stutis pasmaug Jogailos sakymu. Tad išeiti, jog šis moningai buvo naikinama visa K stutis gimė. Bet gerai žinoma, kad Vytauto žmonai buvo leidžiama laisvai lankytis savo vyrą. O jei žmona buvo laisva, tai kam būtų reikėję žudyti motiną ir kaip būtų galėjusi prasidėti akcija prieš visą gimę?

Žinoma, K stutis galėjo būti nužudytas ir kitokiais sumetimais. Šiek tiek tartina ir tai, kad Jogaila niekad neprotestavo prieš tada jam daromą priekaištą, bent mes nežinome tokio protesto jokio dokumento. Bet pats Jogaila bus nemokėjęs rašyti, o kas kitas buvo rašoma, kad ir jo kanceliarijoje, jis negalėjo kontroliuoti ⁷⁵). Kita vertus, ir šaltiniai, kurie K stutis mirties priežastimi laiko Jogailą, nėra bešališki. K stutis žuvo tokiose aplinkybėse, jog niekas tikrai negali pasakyti, kaip jis mirė. Tad suvedus visas aplinkybes krėvon, K stutis mirties kaltininkas lieka neišaiškintas ir vargu ar kada galės būti pakankamai tikinamai surastas. Šis galima pasirinkti argumentą, kurie kaltina Jogailą, bet yra ir rodymai, kurie jį teisina. Lietuvių istoriografijos nuomonė iki šiol vis buvo pirmojoje vietoje, o kadangi Jogaila apskritai nebuvo populiarus, tai buvo aiškiai teigiama, kad jis K stutis nužudė. Bet tam teigimui pakankamai stipri argumentacija nėra, ir negalima be atodairos tvirtinti, kad Jogaila būtų nužudė K stutį. Vadinas, istorijos akyse Jogaila išeina neišteisintas, bet ir neapkaltingas ⁷⁶). Todėl to pailaus klausimo motto visada gali būti paprasti heroldo Vygando

⁷³) Scr. rer. Pruss. t. II p. 713.

⁷⁴) Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum. Posnaniae, 1856, t. III, psl. 179.

⁷⁵) Plg. Jonynas, L: Jogaila, 1934 m. „Židinys“ N 8—9, psl. 136.

⁷⁶) Plg. A. Kuinskas, K stutis mirtis o. c.

žodžiai: „Ir kokiū b du žuvo, niekas niekados nežinojo“ („Sed quomodo obierit nemo umquam cognovit“)⁷⁷⁾.

V

K stutis buvo nugal tas. Lietuvos istorijos scen tur jo išeiti jaunoji karta, nauji žmon s, kurie valstybei gelb ti iš surut s tur jo ieškoti nauj keli . Tokiu b du prasid jo naujas istorijos lapas. Lietuvoje tokia susidar pad tis, jog atrod , kad Jogailos gimin gal jo sistiprinti. Šalia paties didž. kunigaikš io Jogailos, K stu io viet dabar už m Skirgaila. Julijona ir kiti Jogailos broliai taip pat palaik savo tak , ir šitame laikotarpyje dalyvauja kaip svarbi politini akt liudininkai. Ir Jogailai b t pavyk išlaikyti paklusnume vis Gedimino gimin ir užgniauzti d d s vaik reakcij , jei iš Kr v s kal jimo neb t ištr k s Vytautas. Vytautas buvo Jogailai labai pavojingas priešininkas. Su juo jo nemaža K stu io šalinink partija, be to, d l dideli savo politini gabum jis buvo Jogailai sunkiai suvaldomas žmogus.

Tam kartui Vytautas gal jo prisiglausti pas savo giminet Moz rijos kunigaikšt Konrad , bet mažas kunigaikštukas nenor jo eiti konflikt su tokia paj ga, kaip didysis Lietuvos kunigaikštis⁷⁸⁾. Vytautui beliko rinktis kryžiuo ius, pavesti save Ordino globai ir prašyti jo pagalbos savo t viškei atvaduoti. Su Vytauto išb gimais pas kryžiuo ius mes esame apsiprat , nes žinome laiming j pabaig . Bet to laiko lietuviu akimis ži rint buvo tai baisus, nepaprastas dalykas, buvo naujas Survil , Butauto ar Vaidu io žygis. Jogaila buvo jau pramyn s keli prieš savo priešus išnaudoti Ordin . Dabar t pat ginkl pavartojo ir jo priešai. O Ordinui miela buvo skaldyti Kuni- gaikštyst s paj gas. Neaišku tik buvo, kas pagaliau išeis lai- m toju.

⁷⁷⁾ Scr. rer. Pruss. II p. 620.

⁷⁸⁾ Cod. dipl. Pruss. V psl. 3—4 (N 13), Plg. F. Koneczny: Jagiello i Witold. Cz pierwsza: podczas unii Krewskiej (1382—1392). Lwów 1893, psl. 9.

Laikinai nuveik s K st u i o g i m i n , Jogaila tur jo prad ti galvoti apie savo tolimesn program , apie nauj b d suradim vesti Kunigaikštyst je tvark . Vienas iš tos programos punkt buvo pri mimas naujojo tik jimo. Algirdas ir K stutis, kad ir iki paskutin s valandos išbuvo pagonys, ta iau jau ved derybas d l krikš ionyb s pri mimo. Tap s didžiuoju kunigaikš iu, ir Jogaila susir pino nauju tik jimu. Tik jis nežinojo, kuri iš krikš ioniš k j tikyb pasirinkti. Jogailos motina, visa jo gi min ir santykiai su Rusijos žem mis jaun kunigaikšt labiau trauk Rytus. Bet jau nuo Mindaugo laik prasta tartis su V a k a r a i s . Be to, šitoki (pirmtak n) tradicij Jogaila gal jo derinti ir su Lietuvos interesais, pagaliau ir su Ordino aspiracijomis, nes priimdamas katalik tikyb Jogaila gal jo tik tis, kad ir karai su Ordinu pasibaigs. Dar 1382 m. spal i m n. 31 d., susivažiav s su Ordino magistru Dubysos saloje, savo, motinos Julijonos — „didžiosios karalien s“, — savo broli : Skirgailos, Kaributo, Lengvenio, Korigailos, Vygando, Švitrigailos ir Vilniaus miesto viršininko rygie io Hanulos (Hannike) vardu Jogaila sudar tris dokumentus. Atiduodamas kryžiuo iams Žemai i krašt kaip atlyginim už suteikt pagalb , Jogaila pasižad jo gyventi su jais taikoje ir be Ordino sutikimo neprad ti jokio karo. Pfitznerio nuomone, tai buvo tam tikras Ordino viršenyb s pripažinimas Lietuvoje⁷⁹). Jogaila lyg ir pripažino save kryžiuo i vasalu. O atiduodamas Žemai i krašt , jis stiprino Ordino pozicij . Be to, didysis kunigaikštis pažad jo teikti vokie iams pagalb ir per kelerius metus priimti k a t a l i k tik j i m . Pažadai buvo labai dideli. Reik jo tik, kad Jogaila nesitraukt atgal. Ordinui reik jo ieškoti koki nors priemoni , tiesiog imtis represij , priversti j tes ti. Geriausias rankis buvo Vytautas.

Taip prasideda Jogailos ir Vytauto kova, trukusi su maža pertrauka vis dešimtmet . Jei Jogailos grumtyn s su K st u i u pasibaig , galima sakyti, pilna Jogailos pergale, tai apie broliavaiki kov to pasakyti negalima. Koks didelis 1392 m. laim jimas to beginklio kunigaikš io, kal jimo pab g lio, kuris 1382 m. dr so išstoti prieš did j Lietuvos kunigaikšt ! ia mes atvaizduosime pa ius svarbiausius tos kovos etapus.

⁷⁹⁾ D. L. kun. Vytautas, o. c. psl. 70.

Pri mus Ordinui pab g l Vytaut , Jogailos santykiai su kryžiuoiais tur jo pasikeisti. Pradžioje magistras band užtarti Vytaut prieš Jogail . Jogaila sak si negal s priimti savo malon „buvusi j Lietuvos kunigaikš i “; argi galima, es , „d ti gyvat savo ant“⁸⁰). Ir tokiu atveju Ordinui Vytautas, kuris, paties Ordino žodžiais, nebetur jo „nei žem s, nei žmoni “, buvo labai reikalingas, kad galima b t Jogail g s-dinti ir išsider ti iš jo geresnes s lygas. Juk sutarties dokumentas, kuriuo Jogaila buvo kryžiuoiams užraš s Žemai i krašt , pažad j s priimti katalik tik jim , buvo visai neantspauduotas, t. y. neratifikuotas. 1383 m. vasar (liepos m n.) Dubysos saloje tur jo vykti naujas suvažiavimas prie praeit met sutar i antspaudams prid ti. Magistras pasi m su savim belaisvi apsikeisti ir vyskup lietuviams krikštyti, bet d l vandens s klumo nuo Skirsnemun s Magistras nebegal jo laivais plaukti⁸¹)- Netur damas kit susisiekimo priemoni , Magistras nebegal jo pasiekti paskirtos vietos, nors abi puses beskyr poros myli tarpas. Prie Dubysos Magistro lauk Jogaila, Julijona ir kiti broliai (v l visa šeima kartu). Prasid jo dramatiškos scenos. Magistras kviet Jogail atvykti, nes jis pats netur s arkli nujoti. Jogaila teisinosi nor s joti, bet taryba neleidžianti. Perpyk s magistras pareišk : „Buvote K stu io išvyti kunigaikš iai, ir tik Ordinas pad jo jums sugr žti“. Tuos dramatiškus dialogus paskui paskelb Ordinas savo gana ilgame ir domiame dokumente⁸²). Toliau magistras iškelia vis eil kaltinim : Jogaila nenor s baigti pernai padarytos sutarties, išpuikyb s atsisak s nujoti 3—4 mylias, sulaik s Ordino belaisvius ir parduod s juos Rusijai, be Ordino žinios puol s Moz -rij ir neatiduod s Žemai i . Vadinasi, iškilmingas suvažiavimas nebevyko. Kokios buvo priežastys? Vytauto atb gimaspas Ordin tur jo keisti Jogailos nusistatym kryžiuo i atžvilgiu. Bet gal jo ia b ti ir kit motyv . Rodosi, kad jau 1383 met pavasar Mažosios Lenkijos ponai, kurie tada vadovavo Lenkijos politikai, siunt pasiuntinius pas Jogail su savo pasi -

⁸⁰) Raczyski, Cod. dipl. Lith., 60. Plg. Cod. dipl. Pruss. IV p. 15.

⁸¹) Scr. rer. Prus. III p. 125.

⁸²) Bunge, t. III p. 399.

lymais. Tuo galima būtų paaiškinti, kodėl Jogaila griežtai atsisakė vykdyti 1382.X.31 sąjungą su Ordinui, nebijodamas iš jos pusės nekaro paskelbimo. Paprastai dar manoma, jog staikytis Julijona nenorėjusi, kad Lietuva būtų apkrikštyta Romos katalikais. Jos taktika, matyti, bus buvusi dar gana didelė, ir Torno analininkas, turintis su pilna racija bus parašęs, kad Jogaila atsisakė vykdyti tartis, savo motinos Julijonos, rusės, kuri pirmą kartą rodžiusis išstikima (devota) ir krikščioni draugas, prikaltas⁸³⁾...

Žuvus kryžiuoiviltims pakrikštyti Lietuvą ir gauti už tai kompensaciją Lietuvoje, Ordinui, matyti, nebebuvo ko daryti, teko naudotis pagalba ir ją labiau palaikyti. Kadangi nepatogu buvo prieš krikščionių pasaulį turėti reikalą su pagonimis, tai Vytautas turėjo apsikrikštyti, ir jam leno teisėmis buvo duota valdyti Naujojo Marienburgo pilis. Vytautas, iš savo pusės, turėjo užrašyti Ordinui nuosavybę Žemaičius iki Nevžio ir Užnemunės su Kaunu iki Rumšiškės. O savo turtą jis skaitė si Ordino vasalas. Šios sąlygos buvo daug sunkesnės už Jogailos 1382 m. sutarties. Kaip seniau Jogaila kovoje su dide, taip dabar Vytautas kovoje su didžiu kunigaikščiu su kryžiuoiais. kokias formas dabar turėjo silieti Jogailos ir Vytauto santykiai?

Ordino padedamas Vytautas, dabar griebiasi tikrą karą veiksmų. Kartu su kryžiuoiais Lietuvos kunigaikštis traukia Lietuvą. 1383 m. rudenį Vytautui lengvai buvo pasisekė paimti Trakus, nes ten buvo jo šalininkas, nors paskui Skirgaila juos vėl atsiėmė. Dabar Vytautas nuėjo iki Vilniaus, bet jo imtinė nemėgino, nes ji buvo visai kitaip — savo šalininkas ji neturėjo. Iki šiol viršus vis dar buvo didžiojo kunigaikščio, vadinas, Jogailos, pusė. Vis dėlto Vytautas Jogailai buvo pavojingas, nes jį palaikė Žemaičiai ir Trakų kunigaikštystė. Kryžiuoiai kartu su Vytautu ilgai galėjo tįsti kovą, tuo tarpu Jogaila dėl vieno iš šio pralaimėjimo galėjo netekti visos valdžios valstybėje. Jei visai Lietuvai buvo ne lengva priešintis Ordinui, tai kova buvo dar sunkesnė, kai pati Lietuvos kunigaikštystė buvo pasidalinusi ir viena jos dalis — jo išvien su Ordinui. O Jogaila juk ieškojo taikos, juk jam jis buvo žadėjęs

⁸³⁾ Scr. rer. Pruss. III p. 126.

priimti ir katalik tikyb . Vytauto susijungimas su kryžuoiais visus jo planus suard .

Jogailai nebeliko nieko kita, kaip m ginti atitraukti Vytaut nuo s jungos su Ordinu, ir Jogaila siuntin ja savo bajorus pas Vytaut kviesdamas j susitaikinti⁸⁴). Vytautas reikalauja gr žinti jam t višk , vadinasi, visas žemes, kurias buvo vald s jo t vas K stutis kaipo Trak kunigaikštis. Vytauto reikalavimo Jogaila iš pradži negal jo patenkinti. Trakai jau buvo atiduoti Skirgailai, ir sunku b t buv iš ten j išvaryti, nepakei iant vieno naminio karo kitu. Jogaila, tiesa, iš principo žad jo Vytautui v liau atiduoti t višk , bet tuo tarpu jis tegal l jo gr žinti jam tik Gardino kunigaikštyst su Brestu. D l Trak reik jo pirma patenkinti Skirgail , duodant šiam atlyginim kitur. Skirgaila reng si Polocko kunigaikštyst ir neseniai buvo pri m s sta iatikyb .

Dar tebevyko Jogailos derybos su Vytautu, kai aiškiai buvo fiksuoti Ordino ir Vytauto santykiai. 1384 m. birželio m n. 14 d. magistras paskelb Vytaut savo vasalu. Vytautas mieliau sutiko priimti Ordino len , nekaip nusileisti Jogailai, ir kietai laik si savo reikalavim . Tokis Vytauto užsispyrimas padar blog sp d jo šalininkams. Tiktai pagaliau pasidav s ši prikalbin jimams, Vytautas sutiko taikytis su Jogaila. Staiga, ir Ordinui visai nelauktai, jis sudegino Marienburg (ant Nemuno) ir Jurbark . 1384 met ruden susijung abu kunigaikšiai su patrankomis apgul Marienverder (prie Kauno) ir išsprogdino j. Taip Jogailos ir Vytauto taika išvadavo Lietuv nuo trij Ordino pili , kurios buvo pastatytos jos žem se ir tur jo b ti atramos punktais ekspedicijoms krašto gilum ⁸⁵).

Šitas didelis Ordino politinis pralaim jimas buvo tik prologas toms kovoms ginklu ir plunksna (diplomatija), kurias Ordinas sitrauk su Lietuva per ištis vieno žmogaus amži . Jos baig si iš pamat sukr sdamos Ordino galyb (Tannenbergas). Šalia K stu io išbandyt priemoni veikti prieš Ordin tik su ginklu rankoje, reik jo griebtis ir kitoki priemoni . Jogailai su Vytautu s u s i j u n g u s , Ordinui dienos buvo jau

⁸⁴) F. Koneczny: Jagiello i Witold. 1893, psl. 24 sq.

⁸⁵) Plg. Koneczny: o. c. psl. 27.

beveik suskaičytos. 1384 m. laikytini tos s kmingos kovos pradžia.

Sugr žusiam Lietuv Vytautui Jogaila atidav visas sen - sias K stu io žemes, išskyrus Trakus. Vietoj tos kunigaikštyst s jam, rodosi, buvo pažad ta Volynijos sritis. Vytautas buvo padarytas aiškiai nuo Jogailos priklausomu, sakysim, jis tur jo pasižad ti nesiuntin ti pasiuntini svetimas valstybes. Susitaik s su Vytautu, Jogaila gal jo dabar kelerius metus nekliudomas atsid ti iškilusiam unijos su Lenkija klausimui, nes K s tutaits jam iki 1388 m. ištikimai tarnavo.

VI

Susijungimas su Lenkija tur jo Lietuvai pad ti kovoje su vokie i Ordinu, tur jo stiprinti sunki jos b kl valstyb s viduje. Juk tos derybos vyko kaip tik tada, kai Andrius buvo atkrit s nuo Jogailos ir kaipo vasalas pasidav s Livonijos Ordino valdžiai, o Vytautas buvo pas kryžiuo ius ir kovojo prieš Jogail . Tuo tarpu, kai kitas kandidatas Jadvygos vyrus slapt t si Krokuvos pilyje ir nor jo koku nors b du j laim ti, Lenkijos galiotiniai Kr v je baig derybas su Jogaila, ir 1385 m. rugpi io m n. 14 d. buvo surašyta sutartis. Nusipirkdamas, taip sakant, žmon už 200.000 floren , Jogaila tur jo Lietuvos žemes amžinai „prišlieti“ (applicate) prie Lenkijos⁸⁶). Kr v s unijos aktas buvo surašytas ne tik Jogailos, bet ir kit Gedimino gimin s kunigaikš i vardu. Fig ruoja taip pat ir Vytautas. Taigi ir jis tam sumanymui p ritar . Visai tikimas dalykas, jog jis jau tuomet suprato, kad Jogailos išsik limas Lenkij pad s jam užimti žymesn viet Lietuvoje. Bet tai yra tik sp liojimai, kuriems patvirtinti šaltiniuose neturime jokios medžiagos. Tiesa, Ordino sluoksniuose viešpatavusi nuomon , kad Vytautui jau 1384 m. buv s žad tas did žiojo kunigaikš io titulas Lietuvoje⁸⁷).

Ordinas naujus Jogailos politinius laim jimus ži r jo su

⁸⁶) Pla iau ži r. A. Šapokos str. Valstybiniai Lietuvos santykiai su Lenkija Jogailos laikais.

⁸⁷) Collectanea ex Archivo Collegii historici, t. XI, 1909—13, psl. 252.

dideliu nepasitenkinimu. Jis nor jo jam sutrukdyti išvažiuoti iš Lietuvos. Bet neži rint Ordino rengiam žygi Lietuv ir Andriaus susijungimo su Smolensko kunigaikšiu, savo kelion s Krokuv Jogaila neatid jo. Kr v je surašyt pažad realizavimas, žinoma, daug par jo nuo Vytauto palaikymo. Tos kelion s

Lenkij proga Magistras atsiunt Vytautui pasi lym pad ti atgauti savo t višk , kurios vis plot Jogaila Vytautui dar nebuvo atidav s. Vytauto persimetimas Ordino pus b t tikrai nebeleid s Jogailai išvažiuoti Lenkij , bet Vytautas, matyti, rimtai palaik Jogailos planus, gal tuo pa iu ir tikrai tik damasis, tapus pusbroliui Lenkijos karaliumi, laim ti Lietuvoje daug žymesn viet . Tod l Vytautas Ordino pasi lymo nepri m , ir Jogaila gal jo baigti vykdyti savo sumanym .

Tuo tarpu atskiros sukil li kariuomen s (Livonijos Ordinas, Polocko Andrius ir Smolensko kunigaikštis Sviatoslavas) naikino Lietuv . Ta iau šis pavojus greitai buvo likviduotas. Livonijos magistras, nuniokoj s dal Lietuvos, sugr žo namon. Negaudamas didesn s pagalbos iš Ordino, Andrius pasitenkino nedideliais laim jimais. O Sviatoslavas buvo sumuštas gr žusi iš Lenkijos kunigaikš i , Vytauto ir Lengvenio.

Lenkija išpild visas savo sutarties su Jogaila s lygas. Jos karalait tapo Lietuvos kunigaikš io žmona, o jis pats buvo išrinktas ir vainikuotas Lenkijos karaliumi. At jo laikas ir Jogailai pildyti savo pažadus. Pagal Kr v s akt reik jo Lietuv pakrikštyti ir „pritapdyti“ prie Lenkijos. Tokiu b du Kunigaikštyst tur jo b ti inkorporuota Lenkij . Bet, rašydamasis su Lenkais Kr v s sutart , Jogaila, tur b t, vaizdavosi, kad jis ir jo vaikai valdys abi valstybes. Toks vis Lietuvos žemi „prišliejimas“ prie Lenkijos (unijai išreikšti pavartotas tik vienintelis žodis „applicare“), be abejo, nemažino paties Jogailos valdžios. Juk tapdamas Lenkijos karaliumi, Jogaila nenustojo buv s Lietuvos valdovu⁸⁸). Bet gyvenimas pasirod ir ia galingesnis už Jogailos politin nusistatym . Krokuva buvo per toli nuo Lietuvos, kad iš jos b t buv galima diriguoti toki

⁸⁸) Ži r. mano str. „Jogaila, unija ir Lietuvos krikštas“, 1934 m. „Nau. Rom.“ N 172, psl. 342. Ten pat Nr. 171 ir 173 kiti du straipsniai apie Jogail . Plg. Koneczny: o. c. psl. 33.

didel Kunigaikštyst kaip Lietuv . Jai valdyti vis vien reik jo sudaryti koki nors institucij . Geriausiai ir tikriausiai Jogailai buvo pasiremti savo artimaisiais giminaiiais . Be abejo, pirmosios Algirdo žmonos s nus tam netiko. Pav., gr ž s

Lietuv Jogaila tuoj pašalino iš Polocko Andri , bet jis tur jo dar daug tikr j broli . Geriausiu Jogailos pagalbininku iki tol buvo jo brolis Skirgaila. Tod l šiam buvo duota proga iškilti. 1387 m. atvyk s Lietuvos krikštyti, Jogaila sutvark ir Lietuvos valdym . Jis užraš Skirgailai beveik visk , k tur jo Lietuvoje kaipo didysis kunigaikštis, neskaitant Trak kuni- gaikštyst s, kuri Skirgaila jau ligi tol tur jo. Dav jis Skir- gailai dal ir Vilniaus žem s, ta iau pat Vilni s au pasiliko. Savo broliui naujasis karalius dav didel valdži , kuri buvo išreikšta šiais žodžiai: „deržati mi jeho vyše u seja našeja bra- tije“ ⁸⁹⁾. Skirgailai, matyti, buvo duota tokia didel valdžia, jog senoji tradicija tur jo šiek tiek pagrindo laikydama j didžiuoju Lietuvos kunigaikš iu. Bet didžiuoju Lietuvos kuni- gaikš iu Skirgaila niekad s nebuvo (nors kartais jis taip ir va- dinamas), nes pilnos valdžios Lietuvoje niekad s netur jo ⁹⁰⁾. Jis buvo, taip sakant, Jogailos vietininkas Kunigaikštyst je, jis tur jo b ti parama broliui išlaikyti Lietuv karaliaus valdžioje. O Vilniuje buvo pastatyta lenk kariuomen s gula, kuri Jogai- los vardu tur jo j saugoti ir laikyti klusnume.

Tuo tarpu Vytautas paliko bestov s nuošaliai. Iki 1387 met jis ištikimai tarnavo Jogailai ir jo klaus , tik damasis atgauti savo t višk arba gauti kaip atlyginim — Volynij . Bet už savo ištikumom tinkamo atlyginimo jis negavo. Jo t višk , Trakai, buvo palikta Skirgailai, ir Vytautas neteko vilties juos kada nors atgauti. 1387 m. Skirgaila gavo Polock . At jo pats momentas ir Vytautui gauti k nors Kunigaikštys- t j . Tiesa, tais paiais metais Jogaila dav Vytautui Volynij su Lucku ir Vladimiru, bet, nepasitik damas Vytautu, nedav jokio dokumento, pripaž stan io jam kalbam sias žemes. Tokiu b du Vytautas priklaus Jogailos malon s. Labiausiai jis buvo

⁸⁹⁾ Cod. ep. saec. XV, t. I, psl. 9.

⁹⁰⁾ Plg. K. Stadnicki: Brada Władysława — Jagielly. Lwów 1867, psl. 267 sqq.

nepatenkintas, kad Trakus vald jo priešas Skirgaila. Jogaila steng si jiedu sutaikinti, bet tai jam nesisek . Vytautas pagaliau sitikino, kad geruoju niekad os neatgaus sau priklausomos vietos Lietuvoje. 1387 met pabaigoje jis apsigyvena Lucke. Palengva jis ima vesti savo politik , stoja opozicijon prieš Jogail ; palengva jam pribr sta sumanymas atimti iš Jogailos Vilni . Nor s damas atgauti sau tinkam viet Lietuvos valstyb je, o pa iai Kunigaikštystei — prarast politin savarankiškum , Vytautas pasiryžta išnaudoti tuolaikin Jogailos ir Lietuvos b kl .

VII

Pirmas Vytauto neištikimyb s žingsnis buvo jo susijungimas su Maskva. Didžiojo Maskvos kunigaikš io Dimitro p dinis Vosylius, b gdamas iš totori Ordos, gr žo per Moldavij , Podolij ir Volynij . Toje kelion je jis apsistojo Lucke pas Vytaut . ia buvo sudaryta sutartis, kad Vosylius ves Vytauto dukter Sofij . Vytautas dav Vosyliui kariuomen s b r , kuris palyd jo š iki Maskvai, ir ia jo pasiuntiniai ved dar kažinkokias slaptas derybas.

Toks Vytauto elgimasis buvo nebelegalus. Jis netur jo teis s siuntin ti pasiuntinius svetimas valstybes ir daryti su jomis sutar i , juo labiau su Maskva. Šiuo savo susijungimu su Maskva Vytautas supainiojo Jogailos planus, kuris tais paiais metais buvo prad j s akcij D. Naugarde, si sdamas ten savo brol Lengven kunigaikš iu ir priimdamas iš jo paklusnumo priesaik . Šiaur s Vakaruose D. Naugardas buvo dominuojanti valstyb . Ji buvo savotiškas graik „polis“ — laisva pirkli respublika. Savo nepriklausomum Maskvos ir Lietuvos atžvilgiu ji palaikydavo tuo b du, kad savo kunigaikšiais rinkdavo pakaitomis nežymius asmenis, šeimos narius, tai Lietuvoje viešpataujan ios gimin s — Gediminai ius, tai Maskvoje — Riurikai ius, destis, kuri valstyb tuo laiku buvo stipresn ⁹¹⁾. Dabar Jogailai rod si at j s patogus momentas traukti Naugard Lietuvos takon. Respublikos kunigaikš iu buvo išrinktas jo

⁹¹⁾ L. Kolankowski: Dzieje w. ks. Lit. I psl. 45.

brolis Lengvenis. k limas kojos Naugard reišsk respublikos kov su Maskva. Tokiu svarbiu momentu Vytautas pasirod Maskvos s jungininkas. O Jogaila su Skirgaila buvo jau išsiunt Lengven Naugard , r pinosi grei iau padaryti su Ordinu taik , kad b t galima Naugarde prad ti prieš Maskv akcij ⁹²).

Vytautas jau nesisl p , jis pasisak nor s atgauti savo t višk , tuo dar labiau padidindamas nesutikim su Skirgaila. Jogailai r p jo išlyginti Skirgailos ir Vytauto nesutikimus, kurie jam, akivaizdoje nauj jo plan šiaur je, buvo labai nepatog s⁹³). Tod l per suvažiavim Liubline karalius privert Vytaut išduoti Skirgailai tam tikr susitaikinimo dokument . Bet per t pat suvažiavim Vytautas sužinojo, kad Trakai paveldimai atiduoti Skirgailai. Taip pat paaišk jo ir tai, kad Jogaila neduos jam Volynijos valdymui patvirtinti atskiro dokumento. Tod l oficialus susitaikinimas negal jo tur ti reali padarini .

Važiudamas Liublin , Vytautas pasitenkino nedideliais reikalavimais: jis nor jo Trak arba dokumento Volynijai. Nepatenkinus t reikalavim , Vytautas pasiryžo visai nutraukti santykius su Jogaila ir v l prad ti su juo kov , nor damas Jogail visai išvaryti iš Lietuvos ir atimti iš jo Vilni , o drauge su Vilniumi ir vis Lietuvos Kunigaikštyst .

Jau anks iau buvo prad ta Vytautas sekti, suimin ti jo bajorai. Vytauto šalininkams, Tautvilai ir Jonui Alš niškiui, buvo atimtos žem s. To paties gal jo laukti ir Vytautas, netur damas rašto Volynijai.

Sugr ž s iš Liublino, Lucke Vytautas m spiesti apie save vis Jogailos opozicij . Sušauktame pasitarime jis teisingai savo žygius politiniais motyvais: „I byst jemu nužno, iż e ho preže nebyvalo v litovskoj zemli, storonim vladiejus i velikim kniaeni jem“—ir buvo tai reikalinga, nes svetimieji m valdyti didž. kunigaikštyst je: to anks iau lietuvi žem se visai nebuvo⁹⁴). Ir tikrai Vilniaus gulos viršininku tada buvo lenkas, Klemensas Moskoževskis.

Vytautas tur jo plan paimti Vilni , bet jis buvo išduotas. Tada Vytautas, kaip aiškus konspiratorius, nebegal jo palikti

⁹²) F. Koneczny: Jagiełło i Witold, psl. 101 sqq.

⁹³) K. Stadnicki: Brada Wład. Jagiełły, psl. 272.

⁹⁴) P.S.R.L. t. XVII psl. 79, 164, 200 etc.

Lucke, ir skubiai su savo šalininkais susispiet Gardine. Iš ten jis pradėjo tartis su Ordinu, apsibūdamas vėl pildyti 1384 metais pasirašytą sutartį. Ordinas tuo pačiu metu vedė derybas ir su Vytautu ir su Jogaila, su pastaruoju per Skirgailą. Bet Jogailos susivažiavimas su Ordino atstovais nedavė vaisių. Jogaila rengėsi, lenk padedamas, atsiimti kryžiuočių užimtas žemes, tik Vytauto sukilimas jam viską pagadino. Šitokiose aplinkybėse Magistras maloniai priėmė Vytauto pasiūlymą veikti iš vieno prieš Jogailą⁹⁵).

Vytauto susitarimas su Ordinu vyko dar 1389 metais. Bet Ordinas, kartą jau Vytauto apgautas, nenorėjo be jokių garantijų siūlyti savo kariuomenės Vilniū. Nusiuontus Vytautui Prūsų kaitus (brolis Žygimantas su jo sūnumi Mykolu, seseris ir apie šimtą bajorų), Ordino atstovai atvyko Gardin ir padarė su Vytautu sutartį (1390. I. 19)⁹⁶).

Tokiu būdu Vytautas antrą kartą stojo prieš savo pusbrolią, ieškodamas savo teisių Kunigaikštystėje. Jogaila su Skirgaila buvo priversti atsisakyti nuo visų kitų savo sumanymų, jiedu nebegalėjo plačiau varyti užsibręžtos politikos Naugarde (Lengvenis nebeturėjo jokios paramos), jiedu turėjo kariauti su kryžiuočiais ir jų jungininku Vytautu, bet šį kartą daug sunkesnis aplinkybėmis negu pirma buvo manyta.

1390 m. pradžioje Ordino kariuomenė užėmė Gardiną. Tarp Vytauto ir Jogailos vasarvidį prasidėjo tikras karas. Vasarvidį kryžiuočiai apgulė Vilniū, laimėjo mūšį ir sudegino vieną pilį (medinę), bet pačios didžiosios Vilniaus pilies paimti nestengė⁹⁷). Tuo pačiu metu, kada kryžiuočių kariuomenė traukė

Vilniū, pas Vytautą atvyko kelti sostinę žengusio Maskvos kunigaikščio Vosyiliaus pasiuntiniai. Jie turėjo baigti tartis dėl Vosyiliaus sužadotuvė su Vytauto dukterimi Sofija, pradėtą 1387 m. Lucke.

Susijungęs su Maskva ir Ordinu, Vytautas galėjo būti Jogailai labai pavojingas, bet tuo tarpu visas Vytauto laimėjimas tebu-

⁹⁵) Plg. K. Heini: Fürst Witold von Litauen in seinem Verhältnis zum Deutschen Orden in Preussen während der Zeit seines Kampfes um sein litauisches Erbe: 1382—1401. Berlin 1925, psl. 61 sq.

⁹⁶) Cod. ep. Vit. psl. 20 - Nr. 63.

⁹⁷) Scr. rer. Pruss. I II p. 166.

vo tas dukters išleidimas už Vosylius. Tais paiais metais Jogaila išvar iš Gardino kryžiuo i gul , ir Vytautas neteko svarbaus atramos punkto. Vis d lto karas su Vytautu ir jo s jungininku reikalavo didelio j g tempimo. D l Jogailos nepasisekim su Vytautu Lenkijoje susidar partija, kuriai rod si, kad unija su Lietuva Lenkijos ne tik nestiprinanti, bet dar eikvojanti nereikalingai jos j gas Lietuvos naudai. Reiki ieškoti t a i k o s su Ordinu, paliekant Kunigaikštyst savo likimui. Lenkijoje imta galvoti, kad unijos klausimas es s klaidingai pastatytas. Ar ne geriau, sak tos partijos šalininkai, b t pastatyti Lietuvoje vien did j kunigaikšt , kuris b t Lenkijos vasalu, ir netur ti tiesiogini reikal su dideliu Lietuvos kunigaikš i skai iumi; vienas didysis kunigaikštis, sako, geriau suvaldyt visus kitus kunigaikš ius ir apsaugot nuo dinastini kov . Kandidatu tokius kunigaikš ius buvo numatytas Jogailos brolis Vygandas Aleksandras⁹⁸), bet tai kandidat rai nepritar Jogaila ir Skirgaila. Pastarajam Jogaila išdav dokument , kad niekados niekam, net savo broliui, neatiduos Vilniaus, Gardino, Merkin s ir Vitebsko. Matyti, tas projektas bus buv s jau rimtai svars- tomas.

Tuo tarpu kova jo toliau. 1391 m. Vytautui buvo laimingi. Jis pa m Vilkmereg , bet iš po Vilniaus kryžiuo iai tur jo pasi- traukti, sužinoj , kad Jogaila su kariuomene pasirod pietin se Ordino žem se. Vytautas buvo apgyvendintas Rittersverderio pilyje, pastatytoje vietoje senosios Marienverderio tvirtov s. Jis ia suspiet ir savo šalininkus. Jogailos pad tis m sunk ti, laim sviro Vytauto pus . 1391 m. rudeniop Konradas Valen- rodas suruoš didel žyg Lietuv , o Vytautas už m Merkin ir Gardin , atgaudamas didel dal savo t višk s. 1392 m. pradžioje, sumuš s Karibut , jis pa m Naugard , o iš D. Nau- gardo, nebetur damas pasparties, sugr žo Lietuv ir Lengvenis. Skirgaila Lietuvoje ne steng likviduoti to susiskaldymo, nesu- geb jo išlaikyti savo rankose valdžios. Vytauto šalinink skai- ius augo, nauji b riai pereinavo jo stovykl . Tie nepasiseki- mai tur jo tikinti Jogail , kad, Vytaut nust mus šal , sunku bus išlaikyti Lietuv . Be to, buvo matyti, kad Jogailos pad t

⁹⁸) F. Koneczny: Jagiello i Witold, psl. 147 sqq.

sunkino ne tik jo paties nesutikimas su Vytautu. Buvo platesnio pobūdžio priežastis, kurios kalbėjo Vytauto naudai. Krivunijos inkorporacija buvo dar perankstyva. Vienas valdovas nepajėgė tvarkyti vairių reikalų. Toks greitas Lietuvos prijungimas, toks sucentralizavimas abiejų valstybių reikalavo vienas rankas kenkti Lietuvai ir Lenkijai. Juk po 6-rių metų Lietuvos inkorporacijos Lenkijon bendras kovos prieš kryžiuonius reikalavė daugiau prasčiau negu pirma. Prieš unijai klostis energingai kovojo Vakaruose, o Algirdas tvirtino pozicijas rūsėmėse. Todėl dabar buvo aiškiai jauiamas reikalas pastatyti Lietuvoje atskirą didį kunigaikštį. Jogaila turėjo suprasti padarę didelį klaidą atiduodamas valdžią Lietuvoje savo broliui Skirgailai užuot jam atidavęs Vytautui. Todėl karalius dabar turėjo ne tik atstatyti didžiojo kunigaikščio valdžią Lietuvoje, bet ir pavesti ją Vytautui. Buvo tai didelis nusizeminimas pusbroliui, bet kito iš jimo nebebuvo. Tai tokia yra genezė 1932 m. Astravos susitarimo, kuriuo buvo atstatyta didžiojo kunigaikščio valdžia Lietuvoje ir pavesta iki gyvos galvos Vytautui⁹⁹⁾.

Tur būt, ta kryptimi Lenkijos ponai bus ir veikę karaliai, nes vargu galima prileisti, kad Jogaila savo iniciatyva, aplenkdamas savo brolius, būtų galėjęs pasiryžti tokiam žingsniui. Prisdengs noru tartis su Ordinu dėl taikos, Prūsijai atvyko jaunas Plocko nominatas Henrikas. Mozėrijos kunigaikščiai visados norėjo taikos su Ordinu, unijos jie nelaikė dideliu Lenkijos laimėjimu, todėl Henriko pasirodymas Ordinui nekėlė kokio nors tarimo. Oficialios misijos Henrikas neturėjo, bet jis atstovavo didelį grupę nusistatymų Lenkijoje. Šį kartą Vytautui nebuvo reikalo derintis kaip 1382 metais. Jis galėjo gauti visa, ko norėjo, daug daugiau, negu jis galėjo tikėtis iš Ordino. Antra vertus, jis vistiek turėjo pripažinti save vasalu, kad ne Lenkijos, tai Ordino. Bet Lietuvos Kunigaikštystė buvo per didelė, kad vasališkas jos priklausomumas Lenkijos būtų galėjęs žymiai varžyti Vytauto valdžią.

Henrikui gavus Vytauto sutikimą, Jogaila išsiuntė savo galiotus atstovus staigiai Rittersverder. 1392 m. birželio mėn. pabaigoje Vytautas ištraukė Lietuvos linkui, apsimesdamas

⁹⁹⁾ F. Koneczny: Jagiełło i Witold, psl. 159 sqq.

dar s ten karo žyg . Bet staiga jis gr žo atgal ir sudegino Ritters-
verder , o paskui sunaikino dar Naujojo Gardino ir Meteno
pilis¹⁰⁰).

Taip baig si Jogailos ir Vytauto kovos, su pertrauka trukusios vis dešimtmet . Pirmojoje kovoje su Jogaila Vytauto tikslas buvo atgauti t višk (Trakus, Gardin , Brast ; Žemai iai ia fig ruoja tik kaip pagonys), antrajame perijode Vytautui pasiseka tapti didžiuoju kunigaikš iu. Pilnas jo laim jimas!

1392 m. rugpi io pabaigoje Jogaila pa m iš Vytauto dokument (išduot skyrium karaliui ir Jadvygai), kuriuo pastarasis pasižad jo niekados nesiskirti nuo Lenkijos, o karo metu duoti jai pagalbos. Už tai Vytautas gavo Lietuvoje didžiojo kunigaikš io valdži . 1392 m. Vytautas pažada Skirgailai Kijev , vadinasi, jis gal jo dalinti kunigaikštystes. Didž. Kunigaikš io titul Vytautas pavartoja pirm kart 1395 m. Juridiškai Vytauto valdžia gal ir tebuvo kaip Jogailos vietininko, bet jau pa ioje pradžioje jis elgiasi kaip didysis Lietuvos kunigaikštis. Kas gal jo tik tis, kad tas kunigaikštis, vos-ne-vos ištr k s iš kal jimo, netur j s joki teisi tapti didžiuoju Lietuvos kunigaikš iu, paims savo rankas vis valdži Lietuvoje?

Jogaila du kartus taikosi su savo pusbroliu. Politini santyki ver iamas, jis jam gr žina deram viet Lietuvoje, atiduodamas ne tik t višk , bet ir vis Kunigaikštyst . Paskui jau abu valdovai ilg met eil veikia iš vien: ir bendrai vesdami akcij prieš Ordin , ir kariaudami su juo atvirame lauke, ir stodami prieš j Konstancos susirinkime, ir krikštydami Žemai ius.

¹⁰⁰) Scr. rer. Pruss. III p. 180.

Kiti autoriaus raštai bei straipsniai

1. Geschichte des Bauernstandes in Litauen. Von den ältesten Zeiten bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts. Beiträge zur sozialen und wirtschaftlichen Entwicklung des Bauernstandes im Mittelalter. Historische Studien, hgg. von Dr. Emil Ebering (Heft 236). Berlin 1933 (264 psl., in 8°).
2. Lietuvos prekyba su Pr sais. Pirma dalis. Iki XVI amžiaus pradžios. (Le Commerce lithuanien avec la Prusse Orientale. Première partie. Jusqu'au début du XVIe siècle). Kaunas 1934 m. V- D. Univ-to teol.-fil. f-to leidiny s (208 psl. + 2 žem l., in 8°).
3. Vytauto Didžiojo darbai Katalik Bažny iai Lietuvoje. Kat. Veikimo Centro leidiny s. Kaunas 1930 — Vytauto D. — metai (28 psl. in 16°).
4. Vytauto jaunyst ir jo veikimas iki 1392 m. Vytautas Didysis 1430—1930. Redag. P. Šležas, Kaunas 1930 m., 1—49 psl. (atspaudo n ra).
5. Vytautas Didysis istorin je literat roje. „Athenaeum“, 1930 m. Nr. 2, 23 psl. (atspaudas).
6. Vytauto Didžiojo ir jo perijodo bibliografija. „Athenaeum“, 1931 m. Nr. 1, 58 psl. (atspaudo n ra).
7. Pranc z tautos didvyr — Šventoji Jeanne d'Arc. „Tiesos Kelias“, 1929 m. Nr. 7—8, 26 psl. (atspaudo n ra).
8. Lietuvos valstie i luomo susiformavimas ir raida. „Athenaeum“, 1933 m. Nr. 1, 18 psl. (atspaudas).
9. Lietuv i ir pr s prekybiniai santykiai pirmoje 16-tojo amžiaus pus je. (Iš Lietuvos prekybos istorijos 16-tame šimtmetyje). Atsp. iš „Židinio“ Nr. 8—9, 1933 m. 16 psl.
10. Motiejaus K. Liubauskio mokslo darbai Lietuvos istorijos srityje. Atsp. iš „Židinio“ 8—9 Nr. 1933 m., 8 psl.
11. Krikš ioniškosios Vakar Europos santykiai su pagonišk ja Lietuva. „Athenaeum“, 1933 m. Nr- 1, 10 psl. (atsp.).
12. Senosios Lietuvos kis. „Vairas“ 1934 m. Nr. 7 (psl. 287—301), atsp. n ra.
13. Bolševizmo tikrov . „Židiny s“ 1932 m. Nr. 2 (t. XV), psl. 159—173.
14. Vokietijos Kulturkampfo priežastys ir jo padariniai. „Židiny s“ 1934 m. Nr. 3 (t- XIX), psl. 279-285.
15. Didžiosios Europos valstyb s 1898—1914 ir Didž. Karo priežastys. „Židiny s“ 1934 m. Nr. 7 (t. XX), psl. 1—13 (atsp. n ra).
16. Lietuvos praeities ir dabarties kryžkel s. „Nauj. Romuva“ 1933 m. Nr. 117.
17. Lietuvos Vakar sienos bei Klaip dos klausimas Vytauto laikais. „Nauj. Romuva“ 1933 m. Nr. 120, 121.
18. Jogaila Lietuvos istorijoje ir mes. „Nauj. Romuva“ 1933 m. Nr. 171.
19. Jogaila, unija ir Lietuvos krikštas. „Nauj. Romuva“ 1933 m. Nr. 172.
20. Jogailos santykiai su kryžiuo iais, Tannenbergas, Jogailos apib - dinimas. „Nauj. Romuva“ 1933 m. Nr. 173.
21. Vokie i literat ra Klaip dos krašto klausimu. „Bibliografijos Žinios“ 1933 m. Nr. 1.
22. Užsieniuose lietuvi ir apie Lietuv rašytos disertacijos. „Bibliografijos Žinios“ 1933 m. Nr. 2.
23. Lietuvos istorijos problemos. „Nauj. Romuva“ 1935 m. Nr. 220—221.